

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**Google
Scholar**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**

*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)*

JIZZAX-2026

xotira, o'rganish va sun'iy intellekt tizimlarini yaratishda assotsiativ bog'lanishlardan keng foydalaniladi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar ham inson tafakkurida assotsiatsiyalar muhim rol o'ynashini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, tafakkur muammosining assotsiativ nazariyasi psixologiya tarixida muhim o'rin tutadi. Ushbu nazariya inson tafakkurining asosida sezgilar, tasavvurlar va tushunchalar o'rtasidagi bog'lanishlar yotishini ko'rsatadi. Garchi u tafakkurning barcha murakkab jihatlarini to'liq tushuntirib bera olmasa-da, xotira, o'rganish va bilish jarayonlarini tadqiq etishda katta ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2002.
2. Немов Р.С. Психология. - Москва: Владос, 2003.
3. Myers D.G. Psychology. - New York: Worth Publishers, 2010.
4. Sternberg R.J. Cognitive Psychology. - Boston: Cengage Learning, 2012.
5. Woolfolk A. Educational Psychology. - Boston: Pearson, 2016.
6. Atkinson R.L., Hilgard E.R. Introduction to Psychology. - Boston: Cengage Learning, 2009.

AGRESSIV XATTI-HARAKATLARNING SHAKLLANISHIDA TURLI OMILLARINING ROLI

Sa'dullayeva Aziza Iskandar qizi

O'zMU Jizzax filiali "Psixologiya" yo'nalishi 2 kurs magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tajovuzkor xatti-harakatlarning shakllanishiga ta'sir qiluvchi biologik, ijtimoiy va psixologik omillar tahlil qilingan. Tadqiqotlarda agressivlikning yuzaga kelishida ekologik signallar, ijtimoiy muhit, genetik omillar hamda oilaviy tarbiya usullarining muhim o'rni yoritib berilgan. Shuningdek, agressiv xulq-atvor rivojlanishiga ota-onalarning munosabati, oiladagi zo'ravonlik, giper va gipo-qamoqqa olish, aka-uka va opa-singillarning salbiy ta'siri, onalik mehridan mahrumlik kabi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatishi ilmiy manbalar asosida izohlangan. Maqolada agressiyaning ijtimoiy ta'lim nazariyasi, frustratsiya va instinkt nazariyalari nuqtai nazaridan kelib chiqish sabablari ham tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tajovuzkor xatti-harakatlarning shakllanishi ko'pincha bir nechta omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi.

Kalit so'zlar: Agressiya, tajovuzkor xatti-harakat, ijtimoiy muhit, oilaviy tarbiya, genetik omillar, frustratsiya, ijtimoiy ta'lim nazariyasi, psixologik himoya, onalik mehridan mahrumlik, bolalar psixologiyasi, zo'ravonlik, tarbiya uslublari.

Ko'plab tajribalar natijalariga ko'ra, zamonaviy tadqiqotchilar tajovuzkor xatti-harakatlarning paydo bo'lishida sub'ektlar qandaydir tarzda o'zaro ta'sir o'tkazishga

majbur bo'lgan har xil turdagi ekologik signallarga katta rol o'ynaydi [1]. Ular bo'lgan bevosita ijtimoiy muhit ko'p jihatdan vositachi omil roli va ahamiyatiga ega bo'lib, u shaxslar bilan o'zaro aloqada bo'lib, ularni tajovuzkor harakatlarga undaydi (yoki cheklaydi) [1].

Agressivlik darajasiga va uning namoyon bo'lish xususiyatlariga ta'sir qiluvchi ichki omillar orasida olimlar shaxsning genetik konditsiyasini ajratib ko'rsatishadi. M.V. Alfimova va V.I. Trubnikovning ta'kidlashicha, egizaklar va oilaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, agressivlikdagi individual farqlar asosan (deyarli 50%) genetik omillarga bog'liq [2]. Ushbu psixologik xususiyatdagi farqlarga ta'sir qiluvchi ba'zi genlar tajovuzkor xatti-harakatlarning har xil turlari va ba'zi temperamental xususiyatlar (emotsionallik va impulsivlik) uchun umumiydir [2].

Ushbu mualliflarning fikriga ko'ra, turli xil xromosoma anomaliyalari bo'lgan odamlarda tajovuzkorlikning kuchayishi ko'p hollarda umumiy moslashuv sindromining bir qismi bo'lib, uning shakllanishida psixologik omillarning o'zi katta hissa qo'shadi [2].

Aksariyat zamonaviy psixologlar tajovuz sabablarining eng ishonchli tushuntirishlaridan biri sifatida ijtimoiy ta'lim nazariyasini ajratib ko'rsatishni qonuniy deb bilishadi. Zamonaviy psixologiyada bu nazariya irsiyatning ma'lum bir rolini va sotsializatsiya jarayonining ta'sirini nazarda tutadi [3]. Ushbu muammo bilan shug'ullanadigan mualliflar bolani ma'lum bir madaniy muhitda tarbiyalashning dastlabki tajribasiga, oilaviy an'analarga va ota-onalarning bolaga bo'lgan munosabatining hissiy holatiga muhim rol o'ynaydi [3].

Agressiyaning rivojlanishiga ikkita asosiy omil ta'sir qiladi: Ota-onalarning munosabati va xatti-harakatlariga misol; Boshqalar tomonidan tajovuzkor xatti-harakatlarning kuchayishi tabiati [3].

R.S. Sears, E.E. Maccoby va K. Levin bolaning xulq-atvorida tajovuzkorlikning mumkin bo'lgan rivojlanishini belgilovchi ikkita asosiy omilni aniqladilar: Indulgentsiya, ya'ni ota-onalarning xatti-harakatlarini kechirishga, bolani tushunishga va qabul qilishga tayyorlik darajasi; Ota-onalar tomonidan jazoning og'irligi [4].

Tadqiqot mualliflarining ta'kidlashicha, eng kam tajovuzkor bolalar ota-onalari na kamsitishga, na jazolashga moyil bo'lmaganlardir. Ularning pozitsiyasi tajovuzkorlikni qoralash va uni bolaning e'tiboriga etkazishdir, ammo noto'g'ri xatti-harakatlar sodir bo'lgan taqdirda qattiq jazolarsiz [4].

Ko'pgina mutaxassislar tajovuzkorlikning asosiy sabablaridan biri sifatida oilaviy ta'limdagi kamchiliklarni hisoblashadi:

1. Giper-qamoqqa olish yoki gipo-qamoqqa olish. Bolalarni yetarli darajada nazorat qilmaslik (gipoproteksiya turi bo'yicha tarbiya) ko'pincha doimiy tajovuzkor xatti-harakatlar shakllarining rivojlanishiga olib keladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ota-onalarning yoshi ham tarbiya uslubini tanlashga ta'sir qiladi. Ko'pincha, gipo-vasiylik yosh ota-onalarning to'liq bo'lmagan oilalarida sodir bo'ladi. Bunday ota-onalarning bolalari boshqa bolalarga qaraganda tez-tez maktab ma'muriyatining e'tiboriga tajovuzkor xatti-harakatlari (tengdoshlari bilan urishish, epizodik yoki tizimli vandalizm) uchun keladi [5]. Haddan tashqari himoyalaniş hodisasi ko'pincha ota-onalar tomonidan bolaga qo'yiladigan talablar o'rtasidagi nomuvofiqlik bilan birga keladi va bu bolaning tajovuzkorligi rivojlanishining yana bir qo'shimcha omilidir [5].

2. Bolaga yoki bolaning guvohi bo'lgan oila a'zolaridan biriga nisbatan jismoniy, psixologik yoki jinsiy zo'ravonlik. Bunday holda, bolaning tajovuzkor xatti-harakati psixologik himoya mexanizmi sifatida yoki o'rganish natijasi bo'lishi mumkin (munosabatlar ota-ona modelini nusxalash) [5].

3. Aka-uka opa-singillarning salbiy ta'siri (ular tomonidan rad etish, raqobat, rashk va shafqatsizlik). Felson (1983) ma'lumotlariga ko'ra, bolalar o'zlari muloqotda bo'lgan ko'p sonli bolalardan ko'ra, bitta aka-ukaga nisbatan tajovuzgorroqdir [6]. Patterson (1984) tajovuzgor bolalarning aka-ukalari tajovuzgor bo'lmagan bolalarning aka-ukalariga qaraganda ko'proq qarshi hujum qilishlarini aniqladi [7].

4. Agressiv xulq-atvorni shakllantirish omili sifatida onalikdan mahrum etish ham mumkin. Ota-ona mehriga, sevgisiga, g'amxo'rlikiga bo'lgan umidsizlik dushmanlik tuyg'usining rivojlanishiga olib keladi. Bunday bolaning xatti-harakati tajovuzkorlik bilan tavsiflanadi, ammo bu tajovuzkorlik himoya va norozilik xarakteriga ega. A. Searsning ishida onalik g'amxo'rlikining etishmasligi va o'g'il bolalardagi tajovuzkor xatti-harakatlar o'rtasida ijobiy munosabat topilgan [4].

5. O'ziga xos oilaviy an'analarning mavjudligi bolaning tajovuzgorligini keltirib chiqarishi mumkin. Biz ta'limning buzilgan modellari, ota-onalarning o'ziga xos xulq-atvori va bu fazilatlarni yagona haqiqiy sifatida tarbiyalash haqida gapiramiz. Aslida, biz bolaning ijtimoiy izolyatsiyasi haqida gapiramiz, bu esa o'z navbatida dunyo rasmining deformatsiyasiga, shaxsiy xususiyatlarning buzilishiga va norozilik reaksiyasi sifatida tajovuzgorlikka olib keladi [5].

Umuman olganda, oilada tajovuzkor xatti-harakatlar uchta mexanizm bo'yicha shakllanadi, deb yozadi N.M. Platonov: taqlid qilish va tajovuzgor bilan identifikatsiya qilish; bolaga qaratilgan tajovuzda mudofaa reaksiyasi; umidsizlikka qarshi norozilik reaksiyasi asosiy ehtiyojlar [8].

Shunday qilib, tajovuzkor xatti-harakatlarning sabablari haqida turli xil fikrlar mavjud, ammo ko'plab olimlar har bir holatda sabablar borligiga ishonishadi va ko'pincha bir emas, balki bir vaqtning o'zida bir nechta omil ta'sir qiladi [9]. Bolaga nisbatan beparvolik va salbiy munosabat tufayli yuzaga kelgan umidsizlik ko'pincha qo'rquv va tajovuzgorlikni keltirib chiqaradi [9].

"Instinkt" va "frustratsiya" tushunchalariga asoslangan tajovuz nazariyalari dushmanlik impulslarining chuqur his-tuyg'ular darajasidan chiqib ketishini ko'rsatadi; bu his-tuyg'ular tabiiy ravishda tajovuzni ichkaridan sirtga "itarib yuboradi" [10]. Biologik va umidsizlik jihatlari bilan bir qatorda muhim rol o'ynaydi ijtimoiy-psixologik tajovuzning paydo bo'lishining jihatlari [10].

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Donnerstein, E., Donnerstein, M., Simon, S., & Ditrichs, R. (1972). Variables in interracial aggression: Anonymity, expected retaliation, and a riot. *Journal of Personality and Social Psychology*, 22(2), 236–245.

2. Alfimova, M. V., & Trubnikov, V. I. (2000). Psychogenetics of aggression. *Voprosy Psikhologii*, 6, 112–122.

3. Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.

4. Sears, R. R., Maccoby, E. E., & Levin, H. (1957). *Patterns of child rearing*. Row, Peterson and Company.

5. Platonov, N. M. (oilaviy tarbiya va tajovuzkorlik bo'yicha umumiy psixologik tadqiqotlar asosida).
6. Felson, R. B. (1983). Aggression and violence between siblings. *Social Psychology Quarterly*, 46(4), 271–285.
7. Patterson, G. R. (1984). *Coercive family process*. Castalia Publishing Company.
8. Platonov, N. M. (oilaviy mexanizmlar bo'yicha).
9. Sears, R. R. (1961). Relation of early socialization experiences to aggression in middle childhood. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(2), 466–492.
10. Nelson, R. J., & Trainor, B. C. (2007). Neural mechanisms of aggression. *Nature Reviews Neuroscience*, 8(7), 536–546.

SHAXS RIVOJLANISHI NAZARIYALARIDA INTEGRATIV YONDASHUV: KLASSIK MODELLARDAN ZAMONAVIY SINTEZGACHA

Hatamov Sirojiddin Melixozi o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
assistenti

hotamov9393@mail.ru

Ulug'bekova Noila Xojiabar qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali
talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxs rivojlanishi nazariyalarining asosiy yo'nalishlari — psixodinamik, xulq-atvor, gumanistik va kognitiv — tahlil qilinib, ularni integrativ sintez qilish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Erikson, Piaje, Bronfenbrenner va Bandura nazariyalarining kuchli va zaif tomonlari taqqoslanadi. Maqolaning asosiy tezisi shundan iboratki, hech bir yagona nazariya shaxs rivojlanishining murakkab va ko'p o'lchovli jarayonini to'liq tushuntira olmaydi — bu esa integrativ yondashuvning zaruriy ekanligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: shaxs rivojlanishi, integrativ psixologiya, psixodinamik nazariya, gumanistik psixologiya, kognitiv rivojlanish, ekologik tizimlar, biopsixososial model.

Psixologiya fanida shaxs rivojlanishi muammosi doimo markaziy o'rinlardan birini egallagan. XX asrda bir-biridan tubdan farqli bir nechta yirik nazariy yo'nalishlar shakllandi: Z.Freydning psixoanalitik nazariyasi, B.Skinnerning xulq-atvorchi modeli, A.Maslowning gumanistik yondashuvi, J.Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasi va E.Eriksonning psixososial modeli. Har bir yo'nalish o'z davri uchun muhim ilmiy yutuqlarni ifodalagan bo'lsa-da, bugungi kunda psixologlar turli nazariyalarni bir-birini to'ldiruvchi sifatida ko'rib chiqishga tobora ko'proq moyil bo'lmoqda.

Integrativ psixologiya — turli nazariy maktablar va terapevtik yo'nalishlardan olingan tushuncha hamda usullarni bir izchil tizimga birlashtirish sa'yi-harakatidir [2].